

B. THEODORAKOPOULOS, PH. D., **Isaeus** : On estate of Cleonymus,
A rhetorical analysis based on statistics, Athens 1973, σχ. 8, σελ. 20.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὰ ἐρευνητικὰ μέσα τῆς τεχνικῆς προόδου, ἦτοι οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογισταὶ καὶ αἱ μέθοδοι τῆς στατιστικῆς, ἔχουν εἰσβάλει καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς Φιλολογίας μὲ ἀποτελέσματα εὐεργετικά. Οὕτω ὁ Θησαυρὸς τῆς Λατινικῆς Γλώσσης, ὑπολογιζόμενος εἰς 9 ἑκατομμύρια λέξεις, ἤρξατο συγκομιζόμενος μὲ τὰ παλαιὰ μέσα τῶν δελτίων ἀπὸ τοῦ 1894 καὶ ἔχει προχωρήσει μόνον μέχρι τοῦ Ο ἕως σήμερον. Τούναντίον ὁ ἐσχάτως ἀποφασισθεὶς νὰ γίνῃ Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὁ ὁποῖος θὰ περιλάβῃ δεκαπλασίως τοῦ Λατινικοῦ λέξεις, 90 ἑκατομμύρια, ὑπολογίζεται νὰ τελειώσῃ ἐντὸς δύο ἢ τριῶν δεκαετιῶν μόνον, χάρις εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ διεθνὲς Συνέδριον Κλασσικῶν Σπουδῶν τῆς Βόννης τῷ 1969 παρουσιάσθησαν ἐργασίαι ἐπὶ τοῦ ὕφους διαφόρων συγγραφέων, βασιζόμεναι εἰς στατιστικούς ὑπολογισμοὺς τῶν χρησιμοποιομένων εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἑκφραστικῶν μέσων.

Ἡ παροῦσα μελέτη τοῦ Β. Θεοδωρακοπούλου ἀποτελεῖ ἓν δείγμα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς στατιστικῆς μεθόδου εἰς τὰς φιλολογικὰς μελέτας. Διερευνᾶται ἐν αὐτῇ ἡ ῥητορικὴ τέχνη τοῦ Ἰσαίου εἰς τὸν Ι λόγον αὐτοῦ, τὸν «Περὶ τοῦ Κλεωνύμου κληῖρου», ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἀκριβῶν ἀριθμητικῶν δεδομένων τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἑκφραστικῶν μέσων τοῦ λόγου καὶ τῶν ἀναλογιῶν τῶν μερῶν αὐτοῦ. Τὸ θέμα εἰς τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ἰσαίου εἶναι ἡ ἀμφισβήτησις τοῦ κύρους τῆς διαθήκης τοῦ Κλεωνύμου ὑπὸ ἀποξενωθέντων στενῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐναντίον τριῶν ἀπωτέρων συγγενῶν γενομένων κληρονόμων. Οἱ ἕξω τῆς κληρονομίας πελάται τοῦ Ἰσαίου ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ κληρονομία συνετάχθη εἰς στιγμὴν ὀργῆς τοῦ θείου καὶ οὗτος ἤθελε νὰ τὴν μεταβάλλῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη, ἀποθανὼν ἐν τῷ μεταξύ. Ὁ Θεοδωρακόπουλος σημειοῖ τὰ τρία κύρια ἐπιχειρήματα τοῦ Ἰσαίου, διατελοῦντος ἐν ἐπιγνώσει τῆς νομικῶς ἀσθενοῦς του θέσεως, καὶ παρακολουθεῖ πῶς θὰ ὀργανώσῃ ὁ Ἰσαῖος τόσον τὴν προβολὴν αὐτῶν ὅσον καὶ τὴν ἀντίκρουσιν τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιπάλων. Ἐκ τῆς παρακολουθήσεως καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰσαίου εἰς τὸν λόγον τοῦτον θὰ κριθῇ καὶ ἡ ῥητορικὴ του τέχνη. Πρὸς τοῦτο διερευνᾷ τί συμβαίνει εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων τμημάτων τοῦ λόγου (προοίμιον - διήγησις - ἀπόδειξις - ἐπίλογος) καὶ συγχρόνως ἐλέγχει, ἀν ὁ τρόπος τῆς πορείας εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰ παραγγέλματα τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοδ. ἀνάλυσις τοῦ λόγου παρουσιάζει τὰ ἑξῆς στοιχεία.

Ὁ λόγος ἔχει 375 στίχους, 84 γνῶμας, 51 παραγράφους, 12 σελίδας. Περαιτέρω περιέχει 290 ῥητορικὰ σχήματα, ἦτοι περισσότερα κατ' ἀναλογίαν ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς ἄλλους τοῦ λόγους. Ἐκ τῶν σχημάτων τούτων 61 εἶναι ὑπερβατὰ, 58 ἀντιθέσεις, 31 πλεονασμοὶ κ.ο.κ. Ὡς πρὸς τὰ τμήματα τοῦ λόγου τὸ προοίμιον ἀποτελεῖ ποσοστὸν 14 % τῆς ἐκτάσεως τοῦ ὅλου λόγου, κάπως μακρότερον ἐν σχέσει πρὸς τὰ προοίμια τῶν ἄλλων λόγων του. Ἐνισχύεται τοῦτο διὰ πλήθους ῥητορικῶν σχημάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἕτερα τρία τμήματα τοῦ λόγου καὶ πρὸς τὰ προοίμια τῶν ἄλλων λόγων τοῦ Ἰσαίου. Ἡ χρῆσις τῶν σχημάτων προδίδει τὴν ἀντιθετικὴν στάθμησιν τῶν προτάσεων, ἀποβλεπουσῶν νὰ κερδηθῇ ἡ συμπάθεια ὑπὲρ τῶν πελατῶν του καὶ καλλιεργηθῇ ἡ ἀντιπάθεια πρὸς τοὺς ἀντιθέτους. Ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀσθενοῦς νομικῆς του θέσεως ὁ Ἰσαῖος προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ εὐνοϊκὸν κλίμα εἰς τὸ δικαστήριον ὑπερβάλλων δι' ἄρμονικῶν φράσεων καὶ διὰ λόγου διαιρετικοῦ τὰ ὑπὲρ τῶν πελατῶν του σημεῖα καὶ τὰ δυσμενῆ τῶν ἀντιθέτων. Οὕτω ἀποδεικνύεται ἀκολουθῶν τὸ ῥητορικὸν παράγγελμα «ἐργον προοιμίου εὐνοια, πρόσεξις, εὐμάθεια» (Ἄνων. Περὶ σχημ.).

Ἡ διήγησις ἐκτείνεται εἰς τὰ 17⁰/₁₀ τοῦ λόγου καὶ εἶναι μᾶλλον βραχεῖα, εἰκότως δέ, ἀφοῦ καὶ τὸ θέμα εἶναι ἀπλοῦν. Ἐνταῦθα συμμορφοῦται ὁ Ἰσαῖος πρὸς τὰ ρητορικὰ παραγγέλματα, «*δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ προοιμιᾶσθαι μακρῶς*» (Ἄριστος. Ρητ.). Ὁ ρήτωρ ἀποφεύγει ἐπιμελῶς τὰ ἀσύμφορα γεγονότα καὶ περιορίζεται εἰς τὰ συμφέροντα. Ὡς πρὸς τὸ ὕφος, ἐκεῖ ὅπου τὰ γεγονότα εἶναι σαφῆ, εἶναι καὶ ὁ λόγος ὁμαλός, ὅπου ὅμως ἀναπτύσσονται συλλογισμοὶ πρὸς κατεύθυνσιν συμφέρουσαν, ἐκεῖ ὁ λόγος εἶναι πεποικιλμένος διὰ σχημάτων.

Ἡ ἀπόδειξις καταλαμβάνει τὰ 62⁰/₁₀ καὶ εἶναι σχετικῶς μακροτέρα ἢ ὅσον τὸ ὑλικὸν ἀπαιτεῖ. Ἀναλίσκεται ὁ Ἰσαῖος ἐδῶ εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιδίκων, ἐλλείπει ὅμως πειστηρίων προβάλλει πιθανότητος ἐπαναλαμβανῶν τὰ αὐτὰ δι' ἄλλων λέξεων (9 φορές ὅτι ἡ διαθήκη ἐγένετο ἐν στιγμῇ ὀργῆς, 16 φορές ἐπαναλαμβάνεται ἡ συγγένεια, τὸ γένος, ἡ οἰκειότης, 5 φορές ὅτι ὁ θανὼν ἦτο ὀργίλος κλπ.). Ἐπαναλήψεις, δεινώσεις, πλατυσμοί. Ἐπὶ συνόλου 58 σχημάτων, τὰ 33 ἀποτελοῦν ἀντιθέσεις (μὲν - δέ, οὐκ - ἀλλά). Ἐκεῖ ὅπου ὁ ἴδιος βεβαιοῖ τι, ἀποφεύγει τὰς ἀντιθέσεις, ὅπου ὅμως φέρει ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν ἀντιδίκων τὰς χρησιμοποιοῦν (λέξις κατ-εστραμμένη, Ἄριστος. Ρητ.). Ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων σχημάτων ὁ Θεοδ. συνάγει ὅτι ὁ Ἰσαῖος εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ λόγου προσέχει περισσότερον εἰς τὴν ἔμφασιν τῶν ἐπιχειρημάτων του καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν συμμετρίαν τῶν προτάσεων του, ὑπεθυμίζει δὲ τὰ σχετικῶς ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς ἐν τῇ συγκρίσει Ἰσαίου καὶ Λυσίου λεγόμενα «*μὴ κατ' ἐνθύμημά τι λέγειν, ἀλλὰ κατ' ἐπιχειρήμα, μὴ βραχέως, ἀλλὰ διεξοδικῶς*». Εἰδικώτερον ὁ Θ. παρουσιάζει ἐνταῦθα διὰ ποίας ἀκριβῶς μεθόδου ὁ Ἰσαῖος ἀναπτύσσει τοὺς συλλογισμοὺς του εἰς ἐπιχειρήματα καὶ καταλήγει εἰς διλήμματον σχῆμα λόγου. Ἐπίσης δὲ ἀναλύων τὴν κατὰ παραγράφους χρῆσιν τῶν ρητορ. σχημάτων παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἰσαῖος σπεύδει νὰ κοσμήσῃ διὰ σχημάτων λόγου τὰ χωρία τὰ περιέχοντα τοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του, ἀποφεύγει δὲ σαφῶς νὰ χρησιμοποιοῦσῃ σχήματα εἰς τὰ ἀντικρουόμενα ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιπάλων, ἵνα μὴ δοθῇ δι' αὐτῶν ἔμφασις εἰς αὐτά.

Ὁ Ἐπιλόγος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰ 7⁰/₁₀ καὶ εἶναι ἐκ τῶν βραχυτάτων, συμφῶνως πρὸς τὰ ρήτορ. παραγγέλματα «*τοὺς ἐπιλόγους ἀπλοῦς εἶναι δεῖν*» καὶ «*τῶν ἐπιλόγων ἡ δύναμις ἀναμνήσαι τὰ εἰρημένα*» (Ἀνών.). Οὗτος περιέχει μόνον 17 σχήματα καὶ καταλήγει διλημματικῶς. Ἀξιοσημείωτον ὅτι παραλείπεται ἡ συνήθης ἐπίκλησις πρὸς ἐπίδειξιν εὐνοίας ἐκ μέρους τοῦ δικαστηρίου.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς μελέτης ἐκ τῆς θεωρήσεως τοῦ τρόπου χρησιμοποίησεως ὑπὸ τοῦ Ἰσαίου τῶν ρητορικῶν σχημάτων, τῆς κατανομῆς αὐτῶν καὶ τῆς συσχετίσεώς των πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ λόγου συμπεραίνει ὅτι εἶναι πλήρως δεδικαιολογημένη ἡ παρατήρησις τοῦ Διονυσίου Ἀλικαρνασσεῶς ἐν τῇ Κρίσει του περὶ Ἰσαίου (κεφ. 3) «*Τοῖς δὲ πράγμασιν ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἐκ παντὸς πειράται βοηθεῖν*».

Ἡ μελέτη τοῦ ἐγκρίτου φιλολόγου Β. Θεοδωρακοπούλου εἰσάγει εἰς τὸν τόπον μας νέους τρόπους ἐκτιμήσεως τῆς ἐσωτερικῆς ὑφῆς τῶν κειμένων καὶ οὕτω μὲ τὰ ἀκριβῆ δεδομένα τῆς στατιστικῆς διαφωτίζεται ἀκριβέστερον καὶ λεπτομερέστερον ἡ πορεία τῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως, ἡ μέθοδος του καὶ ἡ τέχνη του. Ἐλπίζω ὅτι καὶ ἀγγλιστί, ὡς εἶναι γεγραμμένη, θὰ εἶναι προσιτὴ εἰς μέγα πλῆθος φιλολόγων, ἰδίᾳ τῶν νεωτέρων καὶ θὰ παράσχῃ εἰς αὐτοὺς ὠφέλειαν διὰ τὸ ἔργον των. Ἀτυχῶς, ὅπως σήμερον ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς Φιλολογίας ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐθνικὴ καὶ κατέστη διεθνῆς, ὀφείλομεν ὅλοι νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι χωρὶς τὴν γνῶσιν καὶ χρῆσιν ξένων γλωσσῶν θὰ εἴμεθα καταδικασμένοι εἰς ἀποξένωσιν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην μας.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ